
25η Ετήσια Θεραπευτική ενημέρωση

1992

Εφηβεία - Ναρκωτικά

Χριστός Ανέστη. Είναι μεγάλη μέρα η σημερινή για την κλινική μας. Το πρωί τελέσαμε τα εγκαίνια του νέου κτιρίου του Χωρέμειου Ερευνητικού Εργαστηρίου και του νέου αμφιθεάτρου μας. Συγχρόνως, και πρωτευόντως, τιμήσαμε τη μνήμη του δασκάλου μας, του ιδρυτή του ομώνυμου ερευνητικού εργαστηρίου του Κωνσταντίνου Β. Χωρέμη. Οι πολλαπλές κοινωνικές υποχρεώσεις που δημιούργησαν τα δύο αυτά γεγονότα σε συνδυασμό με τις 340 μόνο θέσεις του νέου αμφιθεάτρου δεν μας επέτρεψαν, όπως ήταν διακαής επιθυμία μας, να σας καλέσουμε να παραστήτε. Ήταν μια ωραία, σεμνή, αξιοπρεπής, συγκινητική αλλά και επιβεβλημένη εκδήλωση. Πριν ευχαριστήσω τους προσκαλεσμένους μας που εκπροσωπούσαν την ακαδημαϊκή και πανεπιστημιακή κοινότητα, τις πνευματικές και πολιτικές δυνάμεις του τόπου μας είπα και τα λόγια αυτά, τα οποία αισθάνομαι την ανάγκη να σας επαναλάβω διότι βγαίνουν από τα μύχια της ψυχής μου. Και την ψυχή μου τη μοιράζομαι μαζί σας κάθε τέτοιο απόγευμα, 25 χρόνια τώρα. Είπα «Το χρέος προς το δάσκαλο είναι ιερό. Γι' αυτό δεν μπορεί να εκπληρωθεί παρά μόνο με ένα νόμισμα. Εκείνο που φέρει τη σφραγίδα του μαθητή, δηλαδή με τα έργα του. Ενδέχεται να υπολειφθήκαμε στην εκπλήρωση του χρέους μας αυτού. Ασφαλώς όμως κανένας δεν δικαιούται να ισχυριστεί ότι δεν προσπαθήσαμε».

Μείζονα θέση στα έργα των συνεργατών μου και εμού προσωπικά, αποτελεί η σημερινή συνάντηση μας. Η ετήσια παιδιατρική θεραπευτική ενημέρωση συμπληρώνει σήμερα τα 25 χρόνια της. Ένα τέταρτο του αιώνα είναι σταθμός για κάθε πνευματική προσπάθεια. Ήταν εύλογο λοιπόν να προσπαθήσουμε να προσδώσουμε στη σημερινή εκδήλωση επετειακό χαρακτήρα. Βεβαίως η επιλογή των θεμάτων που συζητάμε στις συναντήσεις μας 25 χρόνια τώρα ποτέ δεν είχε τυχαίο ή περιστασιακό χαρακτήρα. Για τη σημερινή όμως επέτειο προσπαθήσαμε να συνδέσουμε το χθες με το σήμερα και τα δύο μαζί με το αύριο. Όπως πάντοτε, τελικός κριτής των προσπαθειών μας είσαστε εσείς. Η σύμπτωση των εορτάσιμων ημερών και της αργίας της πρωτομαγιάς δεν στάθηκε ικανή να σας εμποδίσει να γεμίσετε γι' άλλη μια φορά την τεράστια αυτή αίθουσα. Τίποτα δεν χαρίζει μεγαλύτερη ικανοποίηση και χαρά

από τη γεμάτη αυτή αίθουσα και τα συναισθήματα φιλίας, συναδελφοσύνης και αλληλοσεβασμού που την πλημμυρίζουν.

Πριν λίγα χρόνια σας είχα εξομολογηθεί πως φοβούμαι ότι η ενημέρωση για τα ναρκωτικά κρύβει παγίδες και εγκυμονεί κινδύνους τέτοιους και τόσους ώστε να καθιστά προβληματική τη συζήτηση τους στα πλαίσια της συναντήσεως μας. Τους λόγους για τους οποίους αλλάξαμε γνώμη θα τους διαπιστώσετε στο στρογγυλό τραπέζι, και η συζήτηση που θα επακολουθήσει θα καταδείξει αν η επιλογή μας ήταν επίκαιρη και κυρίως σωστή.

Σας παρακαλώ θερμά να έχετε αυτοσυγκράτηση στη συζήτηση. Μην αφήσετε το οποιοδήποτε ιδεολογικό εποικοδόμημα συνοδεύει τις απόψεις σας για τα ναρκωτικά να αποβεί το κυρίαρχο στοιχείο των ερωτήσεων σας. Αποστασιοποιηθείτε από το μύθο που συνοδεύει τα ναρκωτικά και προσπαθήστε μαζί μας να προσγειωθούμε όλοι ώστε να βοηθήσουμε τα παιδιά μας να προστατευθούν από τους κινδύνους που τα περιβάλλουν.

Χριστός ανέστη και εύχομαι σ' όλους να γιορτάσουμε και τα πενήντάχρονά μας εδώ όλοι μαζί.

Στη βραχεία εισήγηση μου θα προσπαθήσω να στοιχειοθετήσω το πρόβλημα ναρκωτικά κυρίως από την πλευρά της ψυχοκοινωνικής εξέλιξης του εφήβου και των σύμφυτων και επίκτητων προβλημάτων που τη συνοδεύουν. Στόχος μου με τα όσα θα πω είναι να καταστήσω τη συζήτηση που θα ακολουθήσει περισσότερο επαγωγική και παραγωγική.

Βιολογικά και ψυχοκοινωνικά η ζωή του ανθρώπου διακρίνεται σε διάφορα εξελικτικά στάδια που το κάθε ένα χαρακτηρίζεται από μια βασική αρετή, μία σύμφυτη εσωτερική δύναμη όπως γράφει ο Erikson. Το βρέφος έχει την ελπίδα, το νήπιο τη θέληση και το σκοπό, η σχολική ηλικία τη δεξιότητα, ο νέος ενήλικος την αγάπη και στη συνέχεια τη στοργική φροντίδα, τα γηρατειά τη σοφία.

Ποια είναι η αρετή των νιάτων; Η πίστη. Η ανάγκη να πιστέψουν και ν' αφοσιωθούν σε ανθρώπους και ιδέες. Ψάχνουμε για ένα φως μπροστά μας τραγουδάει ο Elton John.

Η αφοσιωμένη πίστη, η πιστότητα των νιάτων δεν αναβλύζει αυθόρμητα. Συνυφαίνεται όπως και οι αρετές που χαρακτηρίζουν τα άλλα εξελικτικά στάδια από την αλληλεπίδραση του ατόμου προς τις κοινωνικές δυνάμεις που επικρατούν και στηρίζεται πάνω στα θεμέλια του προηγούμενου σταδίου, της σχολικής ηλικίας.

Τα νιάτα στην τεράστια πλειοψηφία τους αγωνίζονται με τρόπους περισσότερο ή λιγότερο κοινωνικά αποδεκτούς να συναντήσουν κάτι και κάποιους που

να εκφράζουν με καθαρότητα την αλήθεια, να είναι αληθινοί, αυθεντικοί.

Προχωρώντας στη ζωή οι νέοι καλούνται συνεχώς να κάνουν επιλογές στο χώρο των ιδεών αλλά και στο χώρο των ανθρώπων. Και οι δυο χώροι συνεχώς και με ταχύτητα στενεύουν ώστε κάποια στιγμή η επιλογή να γίνεται «τελική» έστω και μέσα σε εισαγωγικά. Για να μπορεί να επιλέξει ο νέος, πρέπει απαραίτητως να έχει κατακτήσει τη δική του ταυτότητα. Αν δεν ξέρει ποιος είναι ο ίδιος, είναι αδύνατο να μάθει ποιος είναι ο άλλος ή το άλλο.

Ο υπαρκτός κίνδυνος των νέων είναι η σύγχυση στη διαδικασία της ταύτισης. Μπορεί να εκφρασθεί με παρατεταμένες περιόδους στασιμότητας, ένα είδος ανακωχής ανάμεσα στο νέο και την αναγκαιότητα για ψυχοκοινωνική εξέλιξη. Η ανακωχή αυτή μπορεί όμως να διακοπεί με απότομες, ορμώφυτες προσπάθειες —που οδηγούν σε ξαφνικές επιλογές— οι οποίες συνήθως εγκαταλείπονται στη συνέχεια όταν ατυχώς έχει ήδη επιτελεσθεί κάτι που είναι ιστορικά αμετάκλητο όπως π.χ. ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη. Άλλοτε πάλι αντί να προχωρήσει η εξελικτική διαδικασία υφίσταται καθίζηση, βαριά παθολογική υπαναγωγή σε πιο πρώιμα εξελικτικά στάδια.

Σε κανένα άλλο στάδιο της ζωής η προσδοκία να βρει ο άνθρωπος τον εαυτό του δεν βρίσκεται τόσο κοντά με τον κίνδυνο να τον χάσει.

Η ενήβωση αποτελεί αστείρευτη πηγή ενέργειας και δύναμης. Είναι μια ακάθεκτη επέλαση. Περικλείει όμως και κινδύνους ματαιώσης.

Η επιβράνδυση ή επιτάχυνση της εφηβείας που προκαλείται από κοινωνικές-περιβαλλοντικές αιτίες όταν ξεπεράσει ένα κρίσιμο σημείο οδηγεί σε σοβαρές διαταραχές της εξελικτικής πορείας του νέου και της νέας. Η ζημιά προκαλείται εξίσου από το «πολύ» και το «λίγο» από το «πολύ πρώιμο» (νωρίς) αλλά και το «πολύ όψιμο» (αργά).

Στην εφηβεία εδραιώνονται δομικά στοιχεία του εγώ, αντίληψη, μνήμη, προβλεπτικότητα, υπομονή, ανεκτικότητα, αυτογνωσία, σαφής διαχωρισμός ανάμεσα στο πραγματικό και το φανταστικό, τη σκέψη και τη δράση. Κάθε βήμα προς τα μπρος είναι δύσκολο. Η υπαναγωγή καιροφυλακτεί. Για την ακρίβεια η πορεία προς τα εμπρός κατά κανόνα γίνεται μέσα από μικρές παροδικές υπαναγωγικές οπισθοχωρήσεις προς προωριμότερα στάδια της παιδικής ηλικίας.

Για τούτο οι ευοδωτικές οικογενειακές, σχολικές και κοινωνικές συνθήκες είναι απαραίτητες. Όσο μεγαλώνει μάλιστα ο έφηβος τόσο εξασθενεί η επίδραση της οικογένειας και ανάλογα ισχυροποιείται ο κοινωνικός παράγοντας. Είναι δύσκολος ο δρόμος

της μετάβασης από την οικογενειακή εξάρτηση στην κοινωνική συμμετοχή.

Η ενήβωση δεν μπορεί να ολοκληρωθεί σε κοινωνικό κενό. Στην εφηβεία το παιδί εγκαταλείπει με συνεχώς επιταχυνόμενο ρυθμό το οχυρό της οικογένειας με τους ισχυρούς προσωπικούς δεσμούς και εισχωρεί στο χώρο, το κέλυφος της απρόσωπης κοινωνίας. Στην πορεία αυτή αναδύονται έντονοι προβληματισμοί. Πνευματικοί, ηθικοί, κοινωνικοί. Για τη φυσιολογική αυτή εξέλιξη είναι αναγκαία η ύπαρξη στερεών, αυθεντικών κοινωνικών θεσμών και προτύπων με τα οποία θα ταυτοποιηθεί ή έστω θα συγκρουσθεί ο νέος. Αν όμως η κοινωνία είναι ελλειμματική πέρα από ένα κρίσιμο βαθμό τα νιάτα δεν μπορούν να ζήσουν στο κενό. Υποχρεωτικά ο νέος και η νέα στρέφονται προς τους ομήλικούς τους, τη γενιά τους, ομαδοποιούνται σε παρέες για να δομήσουν εξωοικογενειακό μικροκοινωνικό περιβάλλον χωρίς το οποίο δεν είναι δυνατόν να κρατήσουν την ψυχική τους ισορροπία και ακεραιότητα.

Η πείρα της ζωής διδάσκει ότι σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης συχνά κυριαρχεί ο αυτοσχεδιασμός που έχει από τη φύση του εγγενή στοιχεία ριψοκίνδυνα, πιθανότητες μικρών ή μεγάλων λαθών. Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και με την τυχαιότητα στη συγκρότηση της ομάδας, της παρέας που ενδέχεται να εμπεριέχει λιγότερα ή περισσότερα στοιχεία κινδύνου. Λιγότερα για τους νέους που προέρχονται από στερεές οικογένειες και περισσότερα στην αντίθετη περίπτωση. Κανένας όμως δεν μπορεί να διαβεβαιώσει ότι και ο πιο ισχυρά συγκροτημένος νέος θα ξεπεράσει σε κάθε περίπτωση τους κινδύνους που ενδέχεται να δημιουργήσει το αυτοσχεδιαστικό μωσαϊκό της παρέας, της παρέας που καλείται ν' αναπληρώσει το κοινωνικό κενό και να δημιουργήσει, ή ν' αντιπαλέψει τα στοιχεία που οδήγησαν στο κοινωνικό χάος. Ενδεχόμενες ακραίες τοποθετήσεις του νέου οφείλονται περισσότερο στην απογοήτευση και την οργή που προκαλούν η διάψευση των προσδοκιών του από τους κοινωνικούς δεσμούς και λιγότερο στην προσωπική του ψυχοπαθολογία. Ο εντεινόμενος ρυθμός με τον οποίο αυξάνουν τα ψυχικά νοσήματα, η καταφυγή σε ευφορικές ουσίες νομιμοποιημένες ή παράνομες, η παραπτωματική συμπεριφορά, η ανευθυνότητα και η μαζοποίηση των νιάτων δηλώνουν ξεκάθαρα τις επικίνδυνα αυξανόμενες ρωγμές του κοινωνικού μας ιστού δηλωτικές επερχόμενου κοινωνικού χάους. Κανένας δεν μπορεί να βεβαιώσει το μέγεθος της συμβολής του κοινωνικού παράγοντα στην ανάπτυξη ψυχοπαθολογικής συμπεριφοράς στους νέους αλλά και κανένας δεν μπορεί ν' αρνηθεί τη σημασία του.

Σ' ένα ποσοστό ασφαλώς συντείνει στην ενεργοποίηση και έκφραση υποκείμενης ψυχοπαθολογίας. Η ψυχαναλυτική σχολή που καθόλου δεν πρέπει να υποτιμάται υποστηρίζει μεταξύ άλλων και τα εξής: Όταν η σύγχυση στη διαδικασία ν' αποκτήσει ο νέος την ταυτότητα του είναι μεγάλη, ο αμυντικός μηχανισμός επιβάλλει στασιμότητα στην ψυχοβιολογική εξέλιξη ή ακόμη και υπαναγωγή.

Η υπαναγωγή όταν πάρει γνήσιο παθολογικό χαρακτήρα απορρίπτει, αρνείται, να αποδεχτεί την αμετάκλητη ιστορική ροή του χρόνου. Ο νέος και η νέα επιχειρούν συνεχώς ν' ανατρέψουν, να υποβάλουν σε δοκιμασία αναδρομικά όλες τις γονεϊκές και άλλες εγγραφές, ασχολούνται ελάχιστα με το παρόν και καθόλου με το μέλλον. Η περίοδος αναμονής, η ανακωχή, το *moratorium* χάνει τον παροδικό χαρακτήρα του. Αποκτά αυτοτέλεια και μονιμότητα. Γίνεται οριστικό τέλος. Αυτό εξηγεί γιατί ο θάνατος, η αυτοκτονία σ' αυτή την ηλικία προσλαμβάνει ψυχαναλυτικό χαρακτήρα και μπορεί ξαφνικά κι απρόβλεπτα να πραγματοποιηθεί. Και τούτο γιατί ο θάνατος διακόπτει οριστικά την ατομική ζωή κι εξαφανίζει το δίλημμα της επιλογής του επόμενου βήματος.

Σε αντίθεση με τον αρρωστημένο νέο που αυτοαπομονώνεται, άλλοι, εξίσου αρρωστημένοι προσπαθώντας να διασκεδάσουν τις αμφιβολίες τους καταφεύγουν σε εκτροπικές, αποκλίνουσες, περιθωριακές συμπεριφορές που φροντίζουν να τις μοιράζονται με άλλους. Στη θέση του απομονωμένου ενός εμφανίζεται η παρέα, η ομάδα, που συνομωτεί χωρίς όμως καμιά οργανωμένη σκοπιμότητα.

Ο ψευδοκοινωνικός χαρακτήρας της ομάδας στην πραγματικότητα είναι κοινωνικός παρασιτισμός. Η οποιαδήποτε ψευδοεπαναστατικότητα δεν μπορεί να κρύψει τα έντονα κονφορμιστικά στοιχεία της ζωής των μελών της. Ο απομονωμένος νέος αρνείται τη ροή του ιστορικού χρόνου ευθέως, ενώ τα μέλη της παρέας ασυνείδητα καλύπτονται από μια άσκοπη κινητικότητα. Δεν έχουν στιγμή ελεύθερη, συνεχώς υποτίθεται ότι κάτι κάνουν, ξεκινούν για κάτι και το εγκαταλείπουν γρήγορα. Άλλοτε πάλι επιδίδονται σε πράξεις καταστροφής, βανδαλισμού, κλοπής ή καταφεύγουν σ' άλλους κόσμους με τη χρήση ναρκωτικών. Στις σπάνιες περιπτώσεις που αποδέχονται την έννοια της αυθεντίας αυτό γίνεται με συλλογικές διαδικασίες αλλά προς κατευθύνσεις που απορρίπτουν τις κοινωνικές δομές που υπάρχουν ενώ ο μοναχικός, ο απομονωμένος απαρνιέται μόνο τον εαυτό του.

Στο χώρο της ψυχοπαθολογίας ο χαρακτηρισμός του αρρωστημένου νέου ως άρρωστου ή ως εγκλη-

ματία αποτελεί την οριστική καταδίκη όχι μόνο του αρρωστημένου αλλά και της κοινωνίας. Καθιστά το προσωρινό αμετάκλητο.

Αντίθετα η κατανόηση της ανάγκης του νέου για ταύτιση, για αφοσίωση σε πρόσωπα και αρχές, η κατανόηση της ανάγκης του να πάρει αλλά και να δώσει αποτελεί προϋπόθεση που ενδέχεται να οδηγήσει στη θεραπεία του απομονωμένου και στην αναμόρφωση της περιθωριακής ομάδας.

Η προσπάθεια της κοινωνίας μας ν' ανασυγκροτηθεί θα ευδοκιμήσει μόνο αν στηριχθεί, αν δώσει απόλυτη προτεραιότητα στην παιδεία. Ατομικό και συλλογικό εγώ και υπερεγώ, μύθος, ιστορία, παράδοση, ιδεολογία, πίστη και εμπιστοσύνη, αίσθηση ευθύνης, αποστολής, όραμα, μεταφυσική ίσως πάνω απ' όλα μεταφυσική προϋποθέτουν στερεή και ευρεία παιδεία. Ειδικότερα για τη μεταφυσική ο μεγάλος διανοητής Andre Malreaux έχει πει: «Ο εικοστός πρώτος αιώνας ή θ' αποκτήσει τη μεταφυσική του ή δεν θα υπάρξει». Όπως είναι αυτονόητο μια τέτοια παιδεία μόνο πεπαιδευμένοι κι' εμπνευ-

σμένοι δάσκαλοι μπορούν να καλλιεργήσουν και να μεταλαμπαδεύσουν. Δεν είναι καινοτόμος η πρόταση. Κοινή και ταπεινή είναι. Είναι όμως σωστή. Κι' ακόμη περισσότερο είναι μοναδική. Δεν υπάρχει άλλη. Τα παιδιά μας στο σημερινό σχολείο δεν είναι απλώς δυστυχισμένα. Είναι απελπισμένα. Γι' αυτό και ευθέως δηλώνουν ότι η πιο ευτυχισμένη και πιο παραγωγική εμπειρία τους από το σχολείο είναι η ώρα του διαλείμματος.

Αν δεν κάνουμε τίποτα για να βοηθήσουμε τα παιδιά συνεργούμε στην αυτοκτονία του γένους μας. Μέσα από την παιδεία που παιδεύει θ' αναδυθούν πεπαιδευμένοι και υπεύθυνοι πολιτικοί, δάσκαλοι, παιδίατροι, γονείς, έφηβοι.

Μόνο με την παιδεία ευοδώνεται ο ηθικός και ιστορικός προορισμός κάθε γενιάς που άφθαρτο και άπνεστο μέτρο του είναι η αγάπη και η στοργή που κατορθώνει να εμπνέει η γενιά αυτή για τον εαυτό της στη γενιά που τη διαδέχεται.

Άλλη λύση για τα ναρκωτικά δεν υπάρχει.